

---

## NOI DESCOPERIRI DEFENSIVE ÎN PARTEA DE VEST A PROMONTORIULUI BUTUCENI, RAIONUL ORHEI (cercetările arheologice din anul 2015)

---

Octavian Munteanu

*Cuvinte-cheie:* sistem defensiv, fortificații, șanț, val, palisadă, bermă.

### Cercetări realizate anterior și constatări

Cercetările arheologice realizate în vara anului 2015 în partea de vest a promontoriului Butuceni, raionul Orhei, au reprezentat o continuare logică a investigațiilor ce au fost întreprinse în anii 2013-2014 (Munteanu, Iarmulschi, Popovici 2014a; Munteanu 2015). De amintit că în anul 2013, cu ocazia săpăturilor preventive, au fost identificate mai multe structuri din a doua epocă a fierului și un sistem defensiv din aceeași perioadă (Munteanu, Iarmulschi, Popovici 2014b, 55-58). Complexitatea acestuia a ridicat mai multe probleme, iar în căutarea soluțiilor, investigațiile au fost determinate de necesitatea precizării configurației sistemului defensiv din extrema vestică a promontoriului și a elementelor sale constitutive. În mod special, respectivele cercetări au fost impulsionate de faptul că o bună parte a spațiului acoperit de fortificație este deja distrus de factorii antropici: construcția podului, construcția drumului, construcția de spații locative, activitatea agricolă etc. Intensitatea acestor distrugerii, corelată cu o protecție precară a sitului, nu exclude în viitorul apropiat distrugerii și în spațiile neafectate, pierzând posibilitățile de a înțelege fenomenele din perioada secolelor V-III a. Chr.

Amintim că, după cercetările din anul 2013, deopotrivă cu delimitarea clară a sistemului defensiv și stabilirea elementelor sale constitutive, apăruse întrebarea cu privire la traiectoria liniei defensive descoperite în timpul cercetărilor de salvare. Mai mult, se impunea corelarea acestuia cu urmele unei porțiuni de fortificație relativ bine conservată ce se prezintă sub forma unui val cu șanț adiacent amplasate în vârful promontoriului, pe partea stângă a drumului ce duce din stația de autobuze spre mănăstirea Peștere (fig. 1, punct 1). Până la momentul cercetărilor din anul 2013 se considera că accesul dinspre partea vestică a promontoriu-

lui era barat cu un sistem defensiv rectiliniu, care începea anume din acel punct vizibil actualmente, urmând traiectoria spre vest până spre albia râului Răut. De menționat că aceste raționamente se desprindeau doar din observațiile vizuale, fără să se fi întreprins cercetări de teren. Descoperirile sistemului defensiv din anul 2013 (fig. 1, punct 3; fig. 2), puneau, în primul rând, problema corelației dintre această descoperire cu porțiunea conservată a fortificației din vârful promontoriului (fig. 1, punct 1). Observațiile noastre ne-au determinat să considerăm că prelungirea liniei defensive pe care am identificat-o în anul 2013 și pe care am cercetat-o suplimentar în anul 2014 (fig. 1, punct 4; fig. 3; fig. 4) (Munteanu, Moraru, Vetrilă 2015; Munteanu, Moraru 2015a; Munteanu, Moraru 2015b), ar fi putut să urmeze o altă traiectorie decât cea sugerată de urmele fortificației conservate în vârful promontoriului, așa cum se considera tradițional (linie imaginară ce ar uni punctele 3 și 1 din fig. 1).

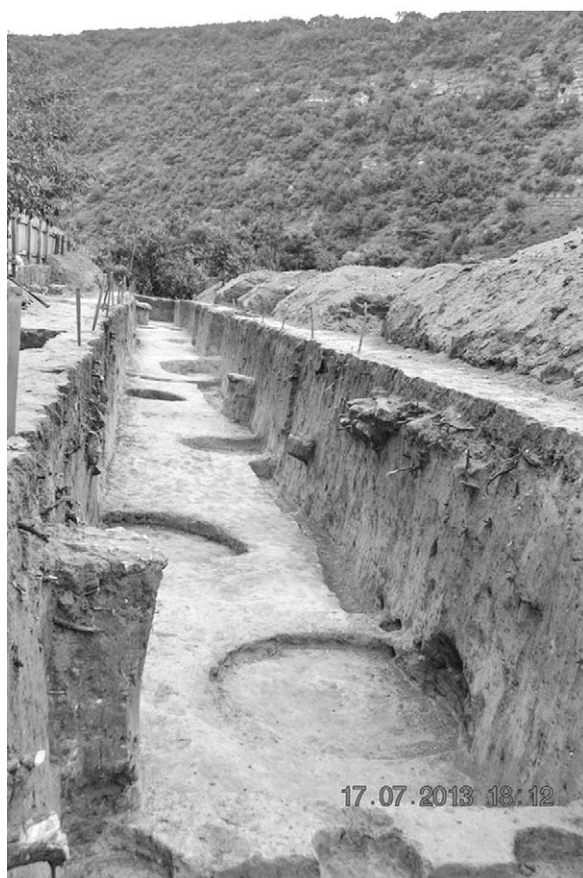
În viziunea noastră, linia imaginară pe care am proiectat-o, ar fi trebuit să treacă mai la sud de porțiunea de fortificație conservată (fig. 1, punct 1). Aceste raționamente, dincolo de traiectoria mai puțin logică ce se contura prin cele două puncte amintite mai sus (fig. 1, linia dintre punctele 1 și 3), au fost determinate și de faptul că a fost identificat un spațiu care, ipotetic, ar putea fi asociat cu prelungirea liniei defensive ce pornea din vârful promontoriului. Este vorba de posibile rămășițe ale sistemului defensiv care se prezintă sub forma unui val aplatizat (fig. 1, punct 2). Identificarea respectivului loc s-a datorat informațiilor venite de la locuitorii din satul Butuceni, care afirmă că, înaintea lucrărilor de amenajare a podului de beton peste râul Răut, putea fi văzut clar cum intrarea în sat era barată de un val înalt precedat de șanț, care fiind distrus, a păstrat aceste două puncte – unul vizibil pentru toată lumea în vârful promontoriului, iar al doilea – amplasat mai înspre malul râului, ferit de ochiul neînarmat, acoperit actualmente de o fâșie forestieră de protecție.



Fig. 1. Promontoriul Butuceni. Vedere generală dinspre nord-vest cu marcarea punctelor în care au fost identificate urme de fortificare (1-5). Linie întrerupt-punctată - traiectoria stabilită a liniei defensive; Linie întreruptă - traiectoria ipotetică a sistemului defensiv.

Verificarea respectivei ipoteze, prin trasarea secțiunii nr. V în anul 2014 (fig. 1, punct 4), a avut menirea să verifice dacă elementele constitutive ale construcției defensive, care a fost identificată și studiată în cadrul cercetărilor din anul 2013, au conexiune cu porțiunea defensivă conservată în vârful promontoriului din partea estică a drumului sau există o altă posibilă traiectorie, așa cum am admis noi. Rezultatele au demonstrat că presupunerile noastre nu au fost lipsite de temei și între segmentele cercetate în anul 2013 (fig. 1, punct 3) și anul 2014 (fig. 1, punct 4) există o legătură directă, de fapt, reprezentând segmente diferite ale unei și aceleiași linii defensive (fig. 1, linia imaginată dintre punct 3 și punct 4). Astfel, în baza informațiilor obținute în urma campaniilor din anii 2013 și 2014, se desprindea, în primul rând, ideea existenței în partea de vest a promontoriului Butuceni a două linii defensive care sunt orientate pe axa est-vest, având șanțurile dinspre nord. Prima linie defensivă este cea care în par-

tea de est pornește de la segmentul conservat în vârful promontoriului și continuă spre vest, spre rămășițele valului din fâșia forestieră (fig. 1, segmentul ce leagă punctele 1 și 2). Între aceste două repere nu a mai rămas nici urmă vizibilă de fortificație după intervențiile masive în sol ce au fost întreprinse odată cu amenajarea podului. Nefiind cercetată deocamdată, analiza vizuală a fortificației nu poate oferi multe informații. Ceea ce poate fi afirmat fără echivoc, este caracterul viguros al sistemului defensiv, fără ca acesta să fie atribuit cu certitudine perioadei getice sau oricărei alteia din această perioadă (chiar dacă descoperirile de pe promontoriul Butuceni sunt atât de pronunțat legate de comunitatea getică). A doua linie defensivă este cea cercetată în anii 2013 și 2014 (fig. 1, linia ce trece prin punctele 3 și 4). La nivelul actual de călcare ea este slab vizibilă, fiind posibilă delimitarea doar a valului, șanțul fiind afectat de intervențiile în sol din perioada construcției podului de beton. Traiectoria acestei linii defensi-



1



2



3



4



5

Fig. 2. Butuceni. Secțiunea nr. 1: 1 - vedere generală dinspre nord; 2 - vedere dinspre sud asupra șanțurilor după degajarea umpluturii; 3 - vedere dinspre nord asupra șanțurilor după degajarea umpluturii; 4 - vedere dinspre nord asupra șanțurilor la nivelul descoperirii; 5 - vedere dinspre sud asupra șanțurilor la nivelul descoperirii.



1



2



3



4



5



6

Fig. 3. Butuceni. 1 - Vedere dinspre sud asupra secțiunii nr. 1 în zona construcțiilor de piatră; 2 - profilul de est în spațiul construcției de piatră; 3 - profilul de vest în spațiul construcției de piatră; 4 - delimitarea aglomerației de piatră în zona construcției litice; 5 - urmele de pari de la construcția de lemn: privire dinspre vest; 6 - urmele de pari de la construcția de lemn: privire dinspre nord.

ve poate fi urmărită dinspre malul Răutului prin grădinile locuitorilor din Butuceni (este adevărat că de la o distanță destul de importantă de albia râului) până la drumul de acces în sat (fig. 1, linia întreruptă și punctată; drumul și parcare au tăiat din sistemul defensiv), dar și dincolo de acesta – spre interiorul promontoriului. De remarcat, că observațiile mai atente ce au fost fă-

cute după cercetările din secțiunea nr. V (fig. 1, punctul 4), au oferit posibilitatea urmăririi structurii defensive mai înspre est, ea mergând paralel cu valul vizibil din vârful promontoriului cam până în dreptul acestuia, după care face curba spre sud, iar la scurtă distanță de curbură nu mai este vizibilă la nivelul actual de călcare (fig. 1, linia întreruptă de la punctul 4). Imediat după parcare



1



2

Fig. 4. Butuceni. Secțiunea nr. V. Vedere dinspre nord asupra urmelor construcției defensive: 1 - la nivelul descoperirii aglomerației de piatră; 2 - după degajarea umpluturii.

poate fi urmărit doar valul, căci, după toate observațiile, șanțul antic s-ar afla pe locul actualului drum ce urcă în vârful promontoriului spre intrarea în mănăstirea rupestră.

În al doilea rând, cercetările efectuate în anii 2013-2014, au oferit informație relativ suficientă pentru a ne forma o imagine relativ clară cu privire la tehnicile utilizate pentru ridicarea sistemului defensiv cercetat. Acum putem afirma cu certitudine că piatra a fost parte componentă a construcției de apărare, pe lângă materialul litic fiind utilizate masiv lemnul și pământul. În toate cele patru secționări ale sistemului defensiv a fost posibilă urmărirea unui tablou mai mult sau mai puțin unitar – palisadă complexă formată din trei paramente (fig. 3; fig. 4). Un parament realizat preponderent din piatră era amplasat dinspre incintă, la care se adaugă altele două realizate din lemn (pari îngropați, fortificați cu piatră) (Munteanu, Iarmulșchi, Popovici 2014b; Munteanu, Moraru, Vetrilă 2015).

În al treilea rând, problema ce ține de traiectoria sistemului defensiv cercetat, privit prin prisma noilor descoperiri și observații, ne-au aprofundat vechile suspiciuni privind caracterul rectiliniu al acesteia. Schimbarea traiectoriei fortificației spre sud, în partea superioară a promontoriului (fig. 1, linia întreruptă de la punctul 4), ne face să admitem că includerea părții vestice a fortificației Butuceni în tipul de promontoriu barat ar putea să

nu mai fie la fel de actuală. Am admis în calitate de ipoteză de lucru, cel puțin la această etapă a cercetării, că în partea vestică ar fi putut fi ridicat un sistem defensiv semicircular sau circular (fig. 5). Avansarea acestei ipoteze s-a bazat nu doar pe descoperirile din anii 2013-2014, dar și pe o analiză a acestor date corelate cu observațiile de teren înregistrate în perioadele reci ale anului, atunci când vegetația destul de intensă din acest spațiu nu mai putea fi o barieră atât de pronunțată. De



Fig. 5. Butuceni. Ortofotoplan în spațiul de vest al promontoriului cu încadrarea traiectoriei ipotetice a fortificației.



1



1



2



2



3

Fig. 6. Butuceni. 1-3 - Aglomerații de pietre pe segmentul vestic al promontoriului.

luat în seamă câțiva indici suplimentari desprinși din observațiile de teren care ar veni în sprijinul ipotezei noastre de lucru și care pot fi grupați teritorial în două: indici din partea vestică a segmentului cercetat și cei din partea estică. Să urmărim fiecare din aceste direcții.



3

Fig. 7. Butuceni. Aglomerațiile de piatră din preajma răstignirii.

*Partea de vest.* În primul rând, am observat că limita de vest a construcției defensive cercetată în anii 2013-2014 nu ajunge până la malul Răutului, dar se oprește la o distanță de circa 45 m de acesta. Din acel punct, la suprafața solului au fost observate aglomerații de pietre (mai mici sau



Fig. 8. Butuceni. Vedere dinspre nord asupra spațiului prin care a fost trasată S VI.

mai mari) care se întind de-a lungul râului (fig. 1, linia întreruptă; fig. 6). Mergând pe traiectoria acestor aglomerații, am constatat jonctiunea lor cu o altă aglomerație de pietre vizibilă la suprafața actuală de călcare (fig. 1, punctul 5, respectiv linia dreaptă; fig. 7). Aceasta era constituită din două aliniamente situate la distanța de circa 6 m unul de altul (fig. 8). Aliniamentele erau amplasate perpendicular pe albia râului, fiind orientate pe direcția sud-estică și puteau fi urmărite până la intersecție cu drumul actual de acces în sat, jonctiunea producându-se în imediata apropiere de răstignirea amplasată pe partea dreaptă a intrării în Butuceni (fig. 1, punctul 5, respectiv linia dreaptă). Lungimea segmentului de pietre aliniate în linie dreaptă era de 57 m. Aglomerațiile de pietre se prezentau în mod diferit pe lungimea segmentului delimitat: pornind de la pietre răzlețite aranjate în linie dreaptă, până la organizarea lor în zid care atingea în unele locuri înălțimea de 1 m (fig. 7).

*Partea de est.* În partea de est am acordat atenție la o denivelare de teren care pornea din locul secțiunii nr. V (spațiu în care au fost delimitate urmele unei construcții defensive pe care am pus-o în legătură cu construcțiile similare descoperite anterior în secțiunile nr. I, II și III) și se prelungea în

direcție sud-estică. Pe suprafața denivelării și imediat în apropiere, la suprafața solului se observau pietre de dimensiuni destul de mari. Respectivul asociere de denivelare a solului cu pietre puteau fi urmărite până aproape în drept cu urmele valului vizibil din marginea vestică a promontoriului (fig. 1, linia întreruptă de la punctul 4).

Făcând bilanțul observațiilor, am ajuns la următoarea concluzie: segmentul defensiv descoperit și cercetat în anii 2013-2014 ar putea să sugereze conexiuni atât cu aglomerațiile pietrelor din partea vestică, cât și cu cele din partea estică (formând un tot întreg), admitând, în acest fel, posibilitatea unei traiectorii circulare a respectivului sistem defensiv (fig. 5). Evident, afirmații tranșante în acest sens nu am putea admite, decât în contextul verificării acestei ipoteze, fapt pe care am început să-l realizăm în campania anului 2015.

#### **Obiectivele cercetării arheologice din anul 2015, metodele utilizate și rezultatele obținute**

Pornind de la cele descrise mai sus, în strategia cercetării părții de vest a promontoriului Butuceni, prioritatea a fost determinată de verificarea ipotezei privind o altă traiectorie a liniei defensive decât cea vehiculată la momentul actual (caracte-

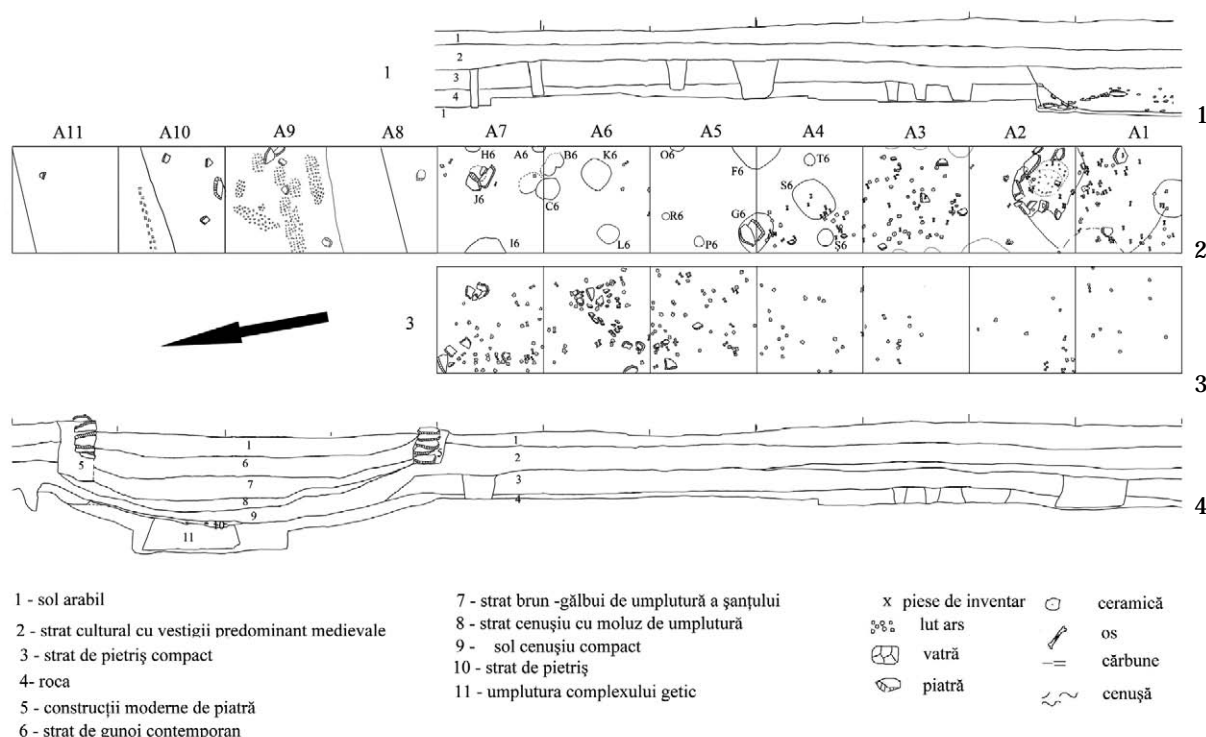


Fig. 9. Butuceni 2015. Secțiunea nr. VI: 1 - profilul de est; 2 - plan, str. 4-6; 3 - plan, str. 1-3; 4 - profil de vest.

rul rectiliniu). Ca metodă de lucru în acțiunile de realizare a strategiei a fost aleasă secționarea presupusului sistem defensiv pe segmente restrânse ale ipoteticei traiectorii și taluzările pentru obținerea stratigrafiei în zonele deteriorate antropic. Respectiv, pentru anul 2015 ne-am propus să ne focalizăm atenția asupra spațiului în care au fost descoperite cele două aliniamente din piatră din imediata apropiere a răstignirii de la intrarea în sat. Pentru realizarea obiectivului a fost trasată o nouă secțiune (nr. VI) în imediata apropiere de intrarea în sat, urmărindu-se scopul de a cerceta partea de vest a aliniamentului de pietre (fig. 8; fig. 9). Punctul de la care a fost trasată secțiunea are coordonatele de LA47.174523201880, LN28.542642057160 (MR 99: 239953.500 / 238370.291 /109.58 R) și se afla la distanța de 53 m mai la sud-vest de răstignire, dincolo de gardul ce delimitează terenurile agricole de drumul satului. Din acel punct, secțiunea a fost extinsă cu 24 m spre sud-vest și 2 m spre sud-est, formând o suprafață rectangulară cu dimensiunile de 24×2 m, respectiv de 48 m<sup>2</sup>. Astfel, secțiunea a fost orientată pe axa sud-nord cu o deviere de circa 30 grade, fiind perpendiculară pe aliniamentul con-

strucției de piatră și aproape paralelă cu traseul drumului central al satului (de la intrare până la răstignire). În procesul cercetării, suprafața secțiunii a fost împărțită în carouri cu dimensiunile de 2×2 m, numerotarea fiind realizată după principiul tablei de șah, constituind de la sud spre nord carourile A1-A12 (fig. 9).

În urma investigațiilor arheologice au fost identificate și cercetate mai multe vestigii arheologice (Munteanu 2016), prioritate în descrierile noastre fiind acordată acelor structuri descoperite, care ar putea fi interpretate ca urme ale unei construcții defensive. Astfel, eforturile din această vară au scos la lumina zilei un șanț aflat chiar sub spațiul cuprins între cele două aliniamente de pietre (fig. 9; fig. 10) și un șir de amenajări din preajma acestuia care pot fi puse în legătură cu o eventuală edificare a sistemului defensiv: cinci aliniamente de gropi care se află mai la sud de șanț și care din punct de vedere stratigrafic se leagă de acesta (fig. 9). Vom prezenta, în cele ce urmează, descoperirile structurilor defensive, continuând cu analiza acestora și desprinderea posibilelor interpretări.



### Amenajări și construcții ale sistemului defensiv

Existența sistemului defensiv a fost determinată de mai mulți indici. Este vorba, în primul rând, de descoperirea unui șanț, care, surprinzător, se afla chiar în spațiul dintre cele două linii de aglomerații de piatră ce sunt vizibile la nivelul actual de călcare (fig. 11). În al doilea rând, de remarcat aglomerațiile de piatră care au fost descoperite mai la sud de șanțul amintit mai sus, la nivelul de la care acesta fusese săpat (fig. 9; fig. 10). De remarcat, că aceste aglomerații erau amplasate în spațiul în care ulterior, la un nivel inferior, au fost descoperite un șir de gropi care erau dispuse în câteva linii paralele și care au fost săpate cam de la același nivel ca și șanțul, respectiv peste acel nivel așternându-se și aglomerațiile de pietre (fig. 9-15). De adăugat că în umplutura unor gropi au fost descoperite pietre, unele de dimensiuni destul de mari (fig. 12). Totalitatea acestor observații ne-au sugerat posibilitatea interpretării respectivelor structuri ca fiind drept gropi de par. Vom prezenta în cele ce urmează structurile menționa-

te mai sus pentru a le analiza ulterior și a desprinde posibilele interpretări.

*Șanțul* (fig. 9; fig. 10). A fost identificat în carourile A 8-11. Delimitarea exactă a părții superioare nu a fost posibilă din cauza intervențiilor contemporane. Este vorba de acea amenajare a paramentelor de piatră care coincid perfect cu limitele șanțului (meditațiile pe marginea acestei situații merită toată atenția, doar că mai puțin se potrivesc contextului pe care îl analizăm). Astfel, ceea ce poate fi deslușit, e că deschiderea în partea sudică a șanțului ar putea fi urmărită cam de la adâncimea 0,6 m de la nivelul actual de călcare (în partea de sud a caroului A8), iar delimitarea nordică ar putea fi fixată la adâncimea de 0,68 m de la nivelul actual de călcare (aproximativ pe la mijlocul caroului A11, ceva mai înspre nord de aceasta). În acest mod, partea conservată a șanțului, la nivelul descoperirii, avea lățimea de 6,9 m și era orientată pe direcția nord-est – sud-vest. Pereții erau înclinați în interior sub un unghi de circa 45 de grade, mai accentuată fiind latura sudică. Nivelul maxim până la care se adâncea șan-



Fig. 10. Butuceni 2015. 1 - Profil de vest al secțiunii nr. VI în spațiul șanțului; 2, 3, 4 - vedere asupra părții inferioare a șanțului (unghiuri și faze diverse de cercetare).



Fig. 11. Butuceni 2015. 1 - Vedere dinspre nord asupra secțiunii nr. VI la nivelul descoperirii aglomerațiilor de piatră; 2 - vedere dinspre sud asupra secțiunii nr. VI la nivelul descoperirii aglomerațiilor de piatră.



Fig. 12. Butuceni 2015. Urme de gropi din aliniamentul sudic care străbat stratul de pietriș (văzut în plan și profil).

țul era de 1,65 m de la nivelul actual de călcare, sau – circa 1 m de la nivelul de amenajare, fundul fiind ușor concav.

În umplutura șanțului pot fi delimitate mai multe straturi, dintre care două sunt mai expresive și mai consistente. În primul rând, este vorba de stratul care se afla în partea superioară a amenajării și care este constituit din sol lutos de culoare gălbui-cenușie, iar în al doilea rând – un strat din sol aflat imediat sub primul, de culoare cenușie, relativ afânat, în asocierie cu o cantitate impunătoare de gunoi contemporan și pietre, care, după toate, au căzut din construcția ce delimita spațiul în care s-a depozitat gunoi. Sub stratul de sol în asocierie cu gunoi se delimitează un strat de sol brun-gălbui, destul de compact, care reprezintă o ultimă fază de acoperire a șanțului din perioada ce anticipează depozitarea gunoiului în acest spațiu. Ultimele două straturi – cel cenușiu în asocierie cu moloz și cel cenușiu – ambele suficient de tasate, cu rare vestigii arheologice, reprezintă, după toate, straturile de astupare a șanțului după distrugerea construcției defensive. Atenționăm asupra urmelor de cărbune de lemn descoperite la nivelul inferior al umpluturii șanțului. Totodată, de remarcă că sub nivelul de jos al șanțului au fost descoperite urmele unei gropi din perioada getică (evident – doar partea inferioară, cea superioară fiind distrusă în procesul de amenajare a șanțului).



Fig. 13. Butuceni 2015. Urme de gropi din aliniamentul nr. 1.

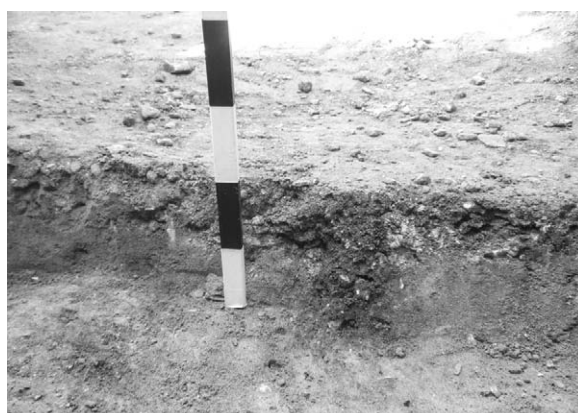


Fig. 14. Butuceni 2015. Urme de gropi din aliniamentul 2.



Fig. 15. Butuceni 2015. Urme de gropi din aliniamentul 3.

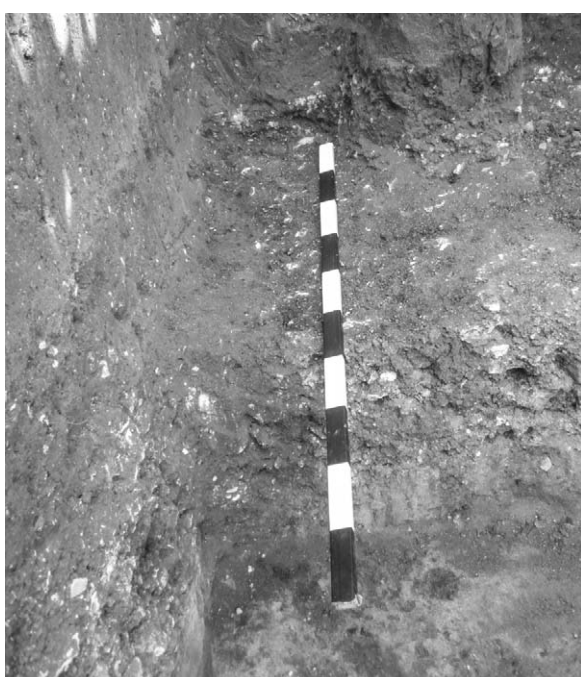


Fig. 16. Butuceni 2015. Urme de gropi din aliniamentul 2.

*Complexul nr. 21.* (Groapă auxiliară, fig. 16). A fost descoperit în colțul de sud al caroului A10, intrând în profilul secțiunii, la adâncimea de 1,67 m. Complexul a fost surprins doar parțial, limitele lui de vest extinzându-se în afara secțiunii. La nivelul descoperirii, complexul avea în plan forma semicirculară, cu dimensiunile de 1,54 m la nivelul superior de-a lungul profilului de vest, respectiv 0,68 m perpendicular pe acesta. Delimitarea complexului a fost posibilă imediat sub nivelul inferior al șanțului, ceea ce explică descoperirea doar parțială a gropii, partea superioară fiind distrusă în procesul de realizarea a șanțului defensiv. Pereții gropii coborau aproape vertical, ușor înclinați spre exterior până la adâncimea de 0,62 m de la nivelul descoperirii, lărgind complexul în partea inferioară până la 1,74 m. Adâncimea gropii a fost fixată la 2,18 m de la nivelul descoperirii, intrând în rocă pe întreaga suprafață cercetată. Fundul gropii este orizontal. Umplutura gropii era relativ omogenă, constituită din sol afânat de culoare cenușie-închisă, în asociere cu puține vestigii arheologice, toate fiind reprezentate prin fragmente de ceramică de factură getică.

*Construcții defensive.* După cum menționasem mai sus, posibilitatea delimitării unui sistem defensiv a fost dedusă în baza asocierii șanțului cu descoperirile unor structuri din imediata apropiere a acestuia. Este vorba de câteva aglomerații de piatră și de un șir de aliniamente de gropi, amplasate aproape paralel unul față de altul. De remarcat că aglomerațiile de piatră care au fost descoperite mai la sud de șanțul amintit mai sus, se aflau la același nivel de la care fusese săpat șanțul, iar în straturile inferioare ale acestuia au fost descoperite și pietre. La fel de important este că



Fig. 17. Butuceni 2015. Groapa din perioada getică secționată de șanțul fortificației.

șirul de gropi dispuse în câteva linii paralele se afla imediat sub aglomerațiile de piatră, fiind săpate cam de la același nivel ca și șanțul. De adăugat că în umplutura unor gropi au fost descoperite pietre, unele de dimensiuni destul de mari. Dispunerea respectivelor structuri, dimensiunile lor și corelarea stratigrafică a acestora, ne-au determinat să le apreciem drept gropi de par și să le abordăm ca un tot întreg împreună cu șanțul descris mai sus. Este adevărat că urme de lemn putrezit sau lemn ars nu au fost semnalate în aceste gropi, amintind, totuși, că ele au fost descoperite la nivelul de jos al șanțului.

Având acest tablou, vom prezenta în cele ce urmează, complexe descoperite, nu înainte de a menționa că pentru a le delimita de gropile menajere și de alte tipuri de structuri, le-am marcat, pe măsura descoperirii, cu litere latine majuscule, începând de la litera A. Totodată, având în vedere numerotarea gropilor de la alte segmente ale liniei defensive tot cu litere latine majuscule, pentru sistemul defensiv din S VI am alăturat literei și cifra 6 (pentru a delimita respectivele complexe de cele similare din alte secțiuni). Astfel, complexe ce reprezintă partea componentă a sistemului defensiv au fost numerotate cu litere latine majuscule însoțite de cifre arabe, începând cu A6, continuând cu B6, C6 etc. În total au fost descoperite 14 structuri, acestea fiind concentrate în carourile A4-A7. Deși, la prima vedere, aceste complexe sunt repartizate haotic, am putea observa o anumită regularitate, fiind vorba de conturarea a patru aliniamente de gropi (la care

poate fi adăugat încă unul, constituit din gropi de dimensiuni mai mici), între ele existând și alte structuri, toate fiind amenajate aproximativ de la aceeași adâncime care varia între 0,7 și 0,85 m (fig. 9). Astfel, în partea de nord a caroului A7 au fost sesizate urmele a trei gropi care erau amplasate pe direcția est-vest: o groapă a fost surprinsă în întregime, altele două – intrau în profil. Cealaltă linie de amenajări putea fi văzută la distanța de circa 1,8 m mai spre sud și era constituită din două gropi descoperite la intersecția carourilor A6 și A7 – una surprinsă parțial (sub profilul de est), iar cealaltă în întregime, la mijlocul caroului. În preajma acestora au fost observate intervenții în sol care ar putea sugera existența ipotetică a altor două gropi, fără a ne putea pronunța cu certitudine asupra acestui aspect. La distanța de încă 1,2 m mai spre sud au fost sesizate alte trei gropi, aranjate aproximativ paralel cu primele două șiruri, dar având dimensiuni considerabil mai mici. Următorul aliniament se afla în apropiere, la distanța de 0,7-0,9 m de ultimele, fiind constituit din două gropi de dimensiuni mari. Ultima linie de gropi se afla la distanța de 0,5-0,8 m de gropile mari și era constituită din trei gropi, despre particularitățile cărora vom vorbi ceva mai jos. Umplutura gropilor era constituită din sol lutos, amestecat cu pietriș. Vestigii arheologice nu au fost descoperite decât în complexe F6 (trei fragmente ceramice de factură getică) și în G6 (două fragmente ceramice de factură getică).

### Concluzii

Făcând bilanțul celor prezentate, constatăm că în partea de sud-vest a promontoriului Butuceni poate fi admisă existența unui sistem defensiv care a fost constituit din palisadă complexă (4/5 rânduri de pari) și șanț adiacent amplasat în partea de nord a construcției. Aceste concluzii s-au desprins din observațiile privind dispunerea structurilor prezentate mai sus, a dimensiunilor acestora și datelor stratigrafice care ne-au determinat să apreciem respectivele structuri drept gropi de par și să le abordăm ca un tot întreg împreună cu șanțul descris mai sus. De remarcat lipsa bermei, care reprezintă o particularitate a acestui segment fortificat. Totodată, nu excludem evitarea intenționată a acestui element de construcție, având în vedere stratul gros de pietriș în care au fost săpate gropile pentru pari, reprezentând o structură temeinică, capabilă să prevină surpările șanțului. Lățimea construcției este de

circa 6 m, de altfel, ca și a șanțului. Adâncimea maximă a șanțului este de 1 m, ceea ce înseamnă că din el a fost excavată o cantitate de circa 5,2 m<sup>3</sup> de sol care a fost așezată între construcțiile de lemn, constituind emplectonul unei palisade complexe. Respectiva cantitate de sol, distribuită proporțional pe lățimea construcției palisadei, ar sugera o înălțime de circa 1 m a acesteia, iar dacă vom ține cont și de prezența pietrei, construcția ar depăși această înălțime. Trecând în revistă aceste observații și constatări, imediat se iscă un șir de întrebări, răspunsurile la care ar trebui să ne lămurească în privința acestor descoperiri.

1. Care este cadrul cronologic la care se raportează structurile prezentate?
2. Care sunt asemănările și deosebirile dintre elementele sistemului defensiv descris mai sus, respectiv, tehnicile utilizate pentru edificarea acestuia și cele cercetate în anii anteriori ?
3. Care este traiectoria sistemului defensiv prezentat și care este incinta acestuia?
4. Care este corelația dintre acest sistem defensiv și cele cercetate în anii anteriori?
5. Care sunt problemele depistate și ce soluții pot fi oferite?

Răspunzând la prima întrebare, vom păstra rezervele de rigoare, având în vedere atât numărul restrâns de indici, cât și valoarea redusă a acestora. Astfel, drept repere de încadrare cronologică ne pot servi câteva fragmente de ceramică de factură getică descoperite în straturile inferioare ale șanțului, dar și altele, de aceeași factură, descoperite în două dintre gropile de par. La acestea se adaugă și observațiile de ordin stratigrafic care fixează același nivel de la care au fost săpate gropile de par și șanțul. De avut în vedere și faptul valorificării respectivului spațiu în perioada getică de până la amenajarea sistemului defensiv, șanțul acestuia distrugând o groapă cu material getic. În lipsa altor informații, cu o suficientă doză de rezervă, putem atribui edificarea respectivului segment al sistemului defensiv perioadei getice, fără precizări mai exacte. Urmând șirul întrebărilor, trebuie să constatăm că există atât asemănări, cât și deosebiri ale elementelor caracteristice ce definesc segmentul defensiv cercetat în anul 2015 și cele cercetate în anii anteriori. Astfel, *la capitolul asemănări consemnăm următoarele:*

- atât la sistemul defensiv cercetat în anul 2015, cât și la cele cercetate în anii precedenți, avem

aceleași componente de bază – palisadă complexă și șanț adiacent;

- și într-un caz și în altul se observă utilizarea acelorași materii prime: a pietrei, a lemnului și a pământului;
- în ambele cazuri s-a recurs la amenajarea gropilor pentru parii de lemn;
- și într-un caz și în altul piatra utilizată nu este prelucrată;
- în ambele situații nu a fost folosit vreun fel de mortar.

*Și la capitolul deosebiri vom sesiza un șir de indici:*

- în primul rând, de atenționat asupra lipsei unor elemente constitutive din sistemul defensiv. Astfel, în cazul fortificației cercetate în anii precedenți avem clar delimitată berma, pe când în cazul celei investigate în anul 2015 ea este lipsă;
- în fortificația cercetată în anii anteriori se observă utilizarea unei cantități foarte mari de piatră, pe când în cazul celei studiate recent – nu avem o astfel de situație (de altfel, și dimensiunile pietrelor utilizate diferă în favoarea fortificațiilor cercetate anterior);
- cantitatea de piatră utilizată ne sugerează că și elementele edificării sistemului defensiv au fost diferite. Astfel, în cazurile anterioare am admis existența unor paramente din piatră, pe când în cazul investigațiilor mai târzii utilizarea pietrei poate fi admisă doar pentru fortificarea componentelor din lemn și în componența emplectonului.
- cea mai importantă deosebire, însă, rezidă în direcția de orientare a șanțului. Paradoxal, dar în cazul de față, deosebirea constă în asemănare: atât șanțul segmentului de fortificație cercetat anterior, cât și șanțul segmentului cercetat în anul 2015 se află la nord de palisadă. În această situație, când este vorba de două segmente de fortificație, care sunt amplasate paralel unul față de altul (la o distanță de circa 80-85 m), cu aceeași direcție de orientare a șanțului, se desprinde limpede concluzia că ele, chiar dacă ar fi din aceeași perioadă, nu ar putea fi percepute ca o singură linie defensivă cu caracter circular, așa cum am admis într-o etapă anterioară. Cu alte cuvinte, problema corelației dintre aceste două segmente de sisteme defensive se pune în mod categoric: fie că ele nu sunt sincrone, fie, dacă ele sunt sincrone,

ele nu fac parte din aceeași linie defensivă, care eventual ar avea o traiectorie circulară sau, în general, nu putem aborda ideea unei construcții de formă circulară. În cel mai bun caz, dacă e vorba de construcții sincrone, ar putea fi vorba despre două linii defensive consecutive care ar forma un sistem unic de apărare. Dacă este așa, ar fi foarte problematic răspunsul la întrebarea privind traiectoria sistemului descoperit în anul 2015 și incinta acestuia.

Făcând bilanțul, ajungem la concluzia că dintre sistemul defensiv cercetat în anul 2015 și cele studiate anterior, dincolo de unele asemănări foarte vizibile, există substanțiale deosebiri atât din punctul de vedere al elementelor defensive, cât și al tehnicilor utilizate. Mai mult, nu este clar, pentru moment, nici care este ipotetica traiectorie a sistemului defensiv descoperit, nici care este incinta pe care o închide, nici care este corelația lui cu celelalte linii cercetate anterior, ca să nu mai amintim de datarea acestuia care nu este una certă.

Pornind de la aceste constatări, considerăm că subiectul fortificării spațiului de vest al promontoriului Butuceni trebuie lăsat deschis pentru noi investigații. Considerăm că pentru perioada getică, ipoteza unei construcții defensive circulare în partea de vest a promontoriului Butuceni nu

poate fi respinsă categoric (având în vedere raționamentele expuse anterior), chiar dacă un șir de indici de care dispunem la momentul actual (în special cei delimitați în campania anului 2015) nu o favorizează. În acest context, este oportun să fie verificate, în mod prioritar, spațiile vestice ale promontoriului, dinspre Răut, care mențin curba de nivel ce delimitează zonele inundabile pentru a lămurii dacă în cadrul acestuia sunt indici ale existenței sistemului defensiv. Totodată, este necesar să fie investigate zonele estice ale posibilei traiectorii circulare ale sistemului defensiv. Este la fel de important să se întreprindă acțiuni pentru a urmări traiectoria segmentului de fortificație descoperit în anul 2015 și, în măsura posibilităților, de insistat asupra identificării unor indici cronologici siguri. Fără îndoială că este important să fie vărsată lumină și asupra segmentului de fortificare din zona superioară a promontoriului și a conexiunii acesteia cu vestigiile din lunca Răutului. Evident, toate acestea, la o primă etapă ar presupune metode non-invazive, care, însă, pentru moment sunt greu realizabile din cauza plantațiilor de vie, dar și a altor culturi răspândite în spațiile respective, ceea ce necesită elaborarea unei strategii și a unui plan de acțiuni bine definit pentru aceste spații, în care administrația locală și cea a Complexului Muzeal Orheiul Vechi ar avea un cuvânt greu de spus.

### Bibliografie

- Munteanu 2015:** O. Munteanu, Raport privind cercetările arheologice preventive realizate în anul 2014 pe teritoriul rezervației cultural-naturale „Orheiul Vechi” (Chișinău 2015). Arhiva MNIM.
- Munteanu 2016:** O. Munteanu, Raport privind cercetările arheologice preventive realizate în anul 2015 pe teritoriul rezervației cultural-naturale „Orheiul Vechi” (Raport științific) (Chișinău 2016). Arhiva MNIM.
- Munteanu, Iarmulschi, Popovici 2014a:** O. Munteanu, V. Iarmulschi, S. Popovici, Raport privind cercetările arheologice preventive realizate în anul 2013 pe teritoriul rezervației cultural-naturale „Orheiul Vechi”, (Raport științific) (Chișinău 2014). Arhiva MNIM.
- Munteanu, Iarmulschi, Popovici 2014b:** O. Munteanu, V. Iarmulschi, S. Popovici, Preliminarii privind cercetările arheologice din anul 2013 de la Butuceni, raionul Orhei. *Arheologia preventivă în Republica Moldova* I/1-2, 2014, 55-67.
- Munteanu, Moraru 2015a:** O. Munteanu, S. Moraru, Remodelări ale sistemului defensiv getic de pe promontoriul Butuceni. In: *Probleme actuale ale arheologiei, etnologiei și studiului artelor. Conferința științifică internațională*, ed. VII-a, Chișinău 26-28 mai 2015, Programul și rezumatele comunicărilor (Chișinău 2015), 33.
- Munteanu, Moraru 2015b:** O. Munteanu, S. Moraru, Noi observații privind fortificarea promontoriului Butuceni. In: *Sesiunea științifică a Departamentului Istoria Românilor, Universală și Arheologie*, ed. a II-a, Chișinău 24 aprilie 2015 (Chișinău 2015), 24-25.
- Munteanu, Moraru, Vetrilă 2015:** O. Munteanu, S. Moraru, M. Vetrilă, Cercetările arheologice din anul 2014 în situl fortificat de la Butuceni, raionul Orhei. *Arheologia preventivă în Republica Moldova* II, 2015, 33-42.

## **Nouvelles découvertes défensive dans l'ouest du promontoire Butuceni, Orhei (Recherche archéologique en 2015)**

*Mots-clés:* système défensif, fortifications, fossé, vallum, palissade, berme.

*Résumé:* Les recherches archéologiques menées dans l'été de 2015, à l'Ouest du promontoire Butuceni Orhei, est une suite logique des études qui ont été réalisées en 2013-2014. La complexité des résultats précédents ont soulevé plusieurs questions, et dans la recherche de solutions, les priorités ont été déterminées par la nécessité de l'évaluation de la configuration du système de défense dans le point extrême ouest du promontoire, ainsi que l'appréciation des éléments composants ce système. Il était nécessaire de corréliser les segments défensifs trouvés avec des traces d'une parcelle relativement bien préservées de la fortification, représentée comme les fossés et vallum disposés dans la partie supérieure du promontoire. Avant l'étude en 2013, on a cru que l'accès au côté ouest du promontoire a été bloqué par un système de protection rectiligne, qui commence exactement à ce point, en suivant le chemin vers l'ouest, dans la direction du canal rivière Raut. Nos observations nous ont amenés à croire que la ligne défensive, que nous avons identifiée et explorée dans les années précédentes, aurait un trajet différent de celui qui a été considéré comme traditionnel. Pour tester cette hypothèse, ont été organisées en 2015 des fouilles, à la suite desquelles est détecté un nouveau segment défensif. Il convient de noter, cependant, que les structures observées ont aucun rapport avec les précédemment étudiés et ne contribuent pas à la confirmation de l'hypothèse. Dans le même temps, il n'y a pas suffisamment de preuves pour le rejeter catégoriquement, laissant ainsi la place pour d'autres recherches plus approfondies.

### *Liste des figures:*

- Fig. 1. Promontoire Butuceni. Vue d'ensemble du nord-ouest avec les points de marquage qui ont été identifiés traces de fortification. La ligne pointillée-interrompu: la trajectoire établie de la ligne défensive; la ligne interrompu: la trajectoire hypothétique du système de défense.
- Fig. 2. Butuceni. Section nr. 1. 1 - Vue d'ensemble du nord; 2 - vue du sud sur les fossés; 3 - vue du nord sur les fossés; 4 - vue du nord sur les fossés au moment de l'identification; 5 - vue du sud sur les fossés au moment de l'identification.
- Fig. 3 Butuceni. 1 - Vue du sud sur la section nr. 1 dans l'espace des constructions en pierre; 2 - profil de l'Est dans l'espace des constructions en pierre; 3 - profil de l'Ouest dans l'espace des constructions en pierre; 4 - délimitation de l'agglomération des pierres dans la construction lithique; 5 - traces des pieux de la construction en bois: vue de l'Ouest; 5 - traces des pieux de la construction en bois: vue du Nord.
- Fig. 4. Butuceni. Section nr. V. Vue du nord sur les traces de la construction défensive: 1 - au moment de l'identification de l'agglomération des pierres; 2 - après la évacuation de remplissage.
- Fig. 5. Butuceni. Ortofotoplan de la zone de l'Ouest du promontoire avec la délimitation hypothétique de la trajectoire de la fortification.
- Fig. 6. Butuceni. 1-3 - L'agglomération des pierres sur le secteur de l'Ouest de promontoire.
- Fig. 7. Butuceni. L'agglomération des pierres sur le secteur de Sud-Ouest de promontoire.
- Fig. 8. Butuceni. Vue du nord sur l'espace qui a été établi pour la section no. VI.
- Fig. 9. Butuceni 2015. Section no. VI. 1 - Profil de l'est; 2 - plan, les couches 4-6; 3 - plan, les couches 1-3; 4 - profil de l'Ouest.
- Fig. 10. Butuceni 2015. 1 - Profil de l'Ouest dans l'espace de la section no. VI; 2, 3, 4 - vue sur la part inférieure du fossé (angles et étapes différentes de recherche).
- Fig. 11. Butuceni 2015. 1 - Vue du nord sur la section no. V au moment de l'identification de l'agglomération des pierres; 2 - vue du nord sur la section no. V au moment de l'identification de l'agglomération des pierres.
- Fig. 12. Butuceni 2015. Traces de fosses de l'alignement du sud traversant la couche de gravier (vue en plan et profil).
- Fig. 13. Butuceni 2015. Traces de fosses de l'alignement no 1.
- Fig. 14. Butuceni 2015. Traces de fosses de l'alignement.
- Fig. 15. Butuceni 2015. Traces de fosses de l'alignement no 3.
- Fig. 16. Butuceni 2015. Traces de fosses de l'alignement no 2.
- Fig. 17. Butuceni 2015. Fosse de période getique sectionnée par le fossé de la fortification.

## Новые оборонительные сооружения, обнаруженные в западной части мыса Бутучень (археологические исследования в 2015 году)

*Ключевые слова:* оборонительная система, укрепления, ров, вал, частокол, берма.

*Резюме:* Археологические исследования, проведенные летом 2015 года в западной части мыса Бутучень (Старый Орхей), являются логическим продолжением исследований, которые проводились в 2013-2014 годах. Комплексность предыдущих результатов помогла выявить несколько проблем, и приоритетом в поисках их решений была необходимость определить конфигурацию оборонительной системы в крайней западной точке мыса, а также ее составные части. Была необходима корреляция обнаруженных оборонительных сегментов с относительно хорошо сохранившимися фортификационными элементами в виде рвов и валов, расположенных в верхней части мыса. До момента исследований 2013 года считалось, что доступ с западной стороны мыса был перекрыт прямолинейной защитной системой, которая начиналась именно в этой точке и продолжалась на запад в сторону русла реки Реут. Наши наблюдения привели нас к мысли о том, что оборонительная линия, которую мы идентифицировали и исследовали в предыдущие годы, могла бы иметь иную конфигурацию, чем та, которую было принято считать традиционной. Проверке этой гипотезы и были посвящены раскопки 2015 года, в результате которых был обнаружен новый оборонительный сегмент. Надо отметить, однако, что обнаруженные сооружения не имеют никакого отношения к ранее изученным и не позволяют подтвердить выдвинутую гипотезу. В то же время нет достаточных данных для того, чтобы отвергнуть ее категорически, что оставляет место для дальнейших исследований.

*Список иллюстраций:*

- Рис. 1. Мыс Бутучень. Обзор с северо-запада с указанием точек, в которых были идентифицированы следы укреплений (1-5). Прервано-пунктирная линия: установленный маршрут оборонительной линии обороны; пунктирная линия: гипотетическая конфигурация системы обороны.
- Рис. 2. Бутучень. Раскоп 1. 1 - Общий вид с севера; 2 - вид с юга на рвы после зачистки; 3 - вид с севера на рвы после зачистки, 4 - вид с севера на рвы на уровне идентификации; 5 - вид с юга на рвы на уровне идентификации.
- Рис. 3. Бутучень. 1 - Вид с юга на раскоп № 1 в зоне каменных структур; 2 - восточный профиль в зоне каменных структур; 3 - западный профиль в зоне каменных структур; 4 - определение границ скоплений камня; 5 - следы ям от строительства деревянных опор: вид с запада; 6 - следы ям от строительства деревянных опор: вид с севера.
- Рис. 4. Бутучень. Раскоп V. Вид с севера на остатки оборонительного сооружения: 1 – на уровне обнаружения скопления камня; 2 - после расчистки заполнения.
- Рис. 5. Бутучень. Ортофотокарты западной части мыса с указанием гипотетической конфигурации оборонительной системы.
- Рис. 6. Бутучень. Скопление камней на западном участке мыса.
- Рис. 7. Бутучень. Скопление каменных структур на юго-западе мыса.
- Рис. 8. Бутучень. Вид с севера на раскоп VI.
- Рис. 9. Бутучень 2015. Раскоп VI. 1 - Восточный профиль; 2 - план, слои 4-6; 3 - план, слои 1-3; 4 - западный профиль.
- Рис. 10. Бутучень 2015. 1 - Западный профиль раскопа VI в зоне рва; 2, 3, 4 - вид на ров в нижней части (различные ракурсы различных фаз исследования).
- Рис. 11. Бутучень 2015. 1 - Вид с севера на раскоп VI на уровне идентификации каменных скоплений; 2 - вид с юга на раскоп VI на уровне идентификации каменных скоплений.
- Рис. 12. Бутучень 2015. Следы ям в южной части конструкции с пересечением слоя гравия (план и профиль).
- Рис. 13. Бутучень 2015. Следы ям первой линии оборонительной конструкции.
- Рис. 14. Бутучень 2015. Следы ям первой линии оборонительной конструкции.
- Рис. 15. Бутучень 2015. Следы ям 3-й линии оборонительной конструкции.
- Рис. 16. Бутучень 2015. Следы ям 2-й линии оборонительной конструкции.
- Рис. 17. Бутучень 2015. Яма гетского времени, пересеченная рвом.

03.09.2016

*Dr. Octavian Munteanu, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, str. Ion Creangă, 1, MD-2069 Chișinău, Republica Moldova, e-mail: ocmunteanu@gmail.com*